

**BO`LAJAK INGLIZ TILI O`QITUVCHILARI LINGVISTIK VA
NUTQIY KOMPETENTLIGINI UMUMKASBIY FANLAR MAJMU
ORQALI RIVOJLANTIRISH USULLARI**

Soliyeva Sarvinoz Tolibjon qizi

Namangan Davlat Universiteti

Jahon tillari fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) yo'nalishi

4-bosqich talabasi

E-mail:Toshpolatovasarvinoz78@gmail.com

***Annotatsiya:** Hozirgi jadal globallashuv davrida oliy ta'lim muassasalarining bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Chet tillarni o'qitish nazariyasi va amaliyotida bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi muvaffaqiyatining eng muhim sharti uning lingvistik kompetensiyasidir. Lingvistik kompetensiya til bilimi, og'zaki muloqot ko'nikmalari, shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarning madaniyatlararo muloqotini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun asos bo'lgan ijodiy va amaliy faoliyat tajribasini o'z ichiga oladi. Ushbu maqola bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirishning muhim tarkibiy qismlarini yoritadi.*

***Kalit so'zlar:** faoliyatlar, xorijiy til, aloqa, lingvistik kompetensiya, kelajak til o'qituvchisi, zamonaviy talablar, nutq.*

Bo'lajak til o'qituvchisining lingvistik kompetensiyasi deganda bilimga ega bo'lgan talabaning ajralmas shaxsiy fazilatlarini tushuniladi. Kolinsning fikricha til tizimi, lingvistik fikrlash, mustaqil qo'llash tajribasi yangi til holatlarida bilim va ko'nikmalar"demakdir (Collins, 2007). Boshqacha qilib aytganda, lingvistik kompetensiya ijtimoiy tizim sifatida hodisalar va belgilar deb tushuniladi.

Talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari , tuzilishi va vazifasi hamda ularni turli vaziyatlarda ishlatish qobiliyati lingvistik kompetensiya deyiladi. (Achilovna, 2023). Lingvistik kompetensiya talabalarga til darajalari bo'yicha nazariy bilimlarni beradi.

Uni yana maxsus dastur asosida o'qitish, yozma va og'zaki nutq amaliyotida foydalanish tajribasi, ko'nikma va malaka ham deb atash mumkin (Lehmann, 2007). Lingvistik yoki grammatik kompetensiya - qo'llash qobiliyatidir. U grammatik, leksik, sintaktik va stilistik og'zaki va yozma nutq qoidalaridir. Lingvistik kompetensiya muhim ahamiyatga ega, chunki u gaplar va jumlar qanday tuzilganligini tushuntirishda - tilning tizimli konseptualizatsiyasi vazifasini bajaradi. Biroq, bu qoidalar yetarli emas. Kommunikativ muloqotni amalga oshirish uchun nolingvistik omillar ijtimoiy ma'nolarni yaratishda rol o'ynaydi (Chiesa, va boshqalar. 2019).

Kommunikativ kompetensiyaning CEFR modeliga ko'ra, uch turga bo'linadi.

Fundamental kompetensiyalar:

- 1) lingvistik kompetensiya;
- 2) sotsiolingvistik kompetensiya;
- 3) pragmatik kompetensiya.

Bularning har biri kompetensiyaviy bilim sifatida talqin etiladi. Uning mazmuni va undan foydalanish qobiliyatlarini ham ifodalaydi. Masalan, lingvistik kompetensiya tilni foydalanuvchilarning bilimlari va ulardan foydalanish qobiliyatini rivojlantirish uchun tilning turli manbalari tuzilishidan tashkil topgan bilimlarni o'z ichiga oladi. Sotsiolingvistik kompetensiya esa bilim va tildan to'g'ri foydalanish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar ijtimoiy vaziyatlarni ifodalashni o'z ichiga oladi. Pragmatik kompetensiya – bu funksional kompetensiyalarga bo'linadi (masalan, til funksiyalarini ishlab chiqarish, nutq aktlari) va nutqiy kompetensiya (uyg'unlik va izchillik) kabilar. Biroq, CEFR modeli tarkibiy qism sifatida strategik kompetensiyani o'z ichiga olmaydi.

Biroq, strategik kompetentsiya nafaqat aloqadagi uzilishlarni qoplashga, balki kompensatsion bo'lmagan aloqa strategiyalarining keng doirasi hisoblanadi (Alter, 2019).

"Lingvistik kompetentsiya" tushunchasini o'rganish g'oya degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. Tilga statik tizim sifatida murojaat qilish eslab o'rganish uchun ma'lum qoidalar to'plami bilan hukmronlik qiladi. Biz tilni dinamik tizim sifatida va lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan tilni tushunish nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga harakat qilamiz.

Darhaqiqat, til uyg'un jamiyatda sodir bo'layotgan barcha o'zgarishlarni mutlaq aniqlik bilan belgilab beruvchi beqaror tizimdir. Tilni dinamik tizim sifatida ko'rish barobarida, lingvistik kompetentsiyani rivojlantirish jarayonida uni universal sxemaga qisqartirish zarur degan fikrga keldik, ammo bu yetarli emasligini ta'kidlashimiz shart, chunki til rasmiy jihatdan sxemalarni o'zlashtirish jarayonini aks ettirmaydi. Shu jarayonning kommunikativ yo'nalishi esa chet tilini o'rgatishdir. Ko'pgina tadqiqotlar lingvistik kompetensiya rivojlantirish zaruratni tasdiqlaydi. Bo'lajak o'qituvchilar ma'lum bir til muhitida kommunikativ vazifalarga muvofiq lingvistik vositalarni tanlash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Lingvistik kompetentsiya tilni bilish, og'zaki nutq ko'nikmalari shuningdek, kelajakdagi o'qituvchilarning madaniyatlararo muloqotini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun asos bo'lgan ijodiy va amaliy faoliyatdagi tajribalarni o'z ichiga oladi. Til kompetensiyasi bilim, nutq qobiliyati, muloqot, shuningdek, kelajakdagi o'qituvchilarning madaniyatlararo muloqotini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun asos bo'lgan ijodiy va amaliy faoliyatdagi tajribalarni o'z ichiga oladi.

Shu munosabat bilan bo'lajak til o'qituvchilari tilni leksik jihatdan to'g'ri shakllantira olish, ifodali nutq va nutqni tushunish aloqa hamkori ekanligini anglab yetishi lozim. Nutq faoliyatining mahsuldor turlarini amalga oshirishda bo'lajak til o'qituvchilari quyidagilarni bilishlari kerak:

- leksik-semantik va leksik-mavzuli birlashmalariga ega bo'lishi;

- yangi so'zlarni oldingi so'zlar bilan bog'lash;
- mos so'zlarni tanlash va ularni ma'noli bog'lash;
- antonimlardan mos so'zni tanlay olish qarama-qarshiliklar va sinonimik qatorlar;
- ekvivalent almashtirishlarni amalga oshirish;
- mazmuni bog'lanishli ifoda qilish
- shakli va mazmuniga e'tiborli bo'lish;
- individual xususiyatlarga moslashish;
- tezkor reaksiyaga ega bo'lish;
- til normasi va muloqot holatini hisobga olgan holda so'zlardan to'g'ri foydalanish.

Nutq faoliyatining retseptiv turlari: tinglash; o'qish; eshitish (vizual tasvirni semantika bilan bog'lashni talab qiladi; ichki artikulyatsiyaga e'tibor berish, tovushi va shakli o'xshash so'zlarni ajrata olish.

Informatsion xususiyatlarga ko'ra: omonim, sinonim va antonim hodisalarni farqlash: retseptiv kombinatsiya; so'z yasash va kontekstli taxminlarni darhol aniqlash, eshitish va grafik tasvirlash; prognozlashdan keng foydalanish va tafakkur yaratish uchun idrok tavsiyalar berish, avval o'rganilgan leksik materiallarni takrorlash.

Kelajakdagi tilning lingvistik kompetentsiyasini rivojlantirish kontseptsiyasini ishlab chiqishda o'qituvchilar, metodika fanining, shuningdek, bir qator turdosh fanlarning mavjud yutuqlarini ko'rib chiqishlari zarur. Bu qoidalar ma'lum bir nazariy va ilmiy yangilik va ahamiyatlilik keltiribgina qolmay bo'lajak til o'qituvchilarining lingvistik kompetentsiya kontseptsiyasini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

XULOSA

Til rivojlanishining yuqori darajasiga erishish lingvistik kompetentsiyada namoyon bo'ladi. Insonning foydalanishi mumkin bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita muloqotda leksik resurslar, frazeologik so'zlardan o'rinli foydalanish uchun iboralar, maqollar, so'zlar kiradi. Ona tilida so'zlashuvchilar

nutqini boshqa biror kishi o'zlashtira olmaydi. Shuning uchun, professional nutq ko'proq e'tibor talab qiladi. Grammatik kompetentsiyani, og'zaki nutqni rivojlantirish va o`rganishga qaratilgan say harakatlar leksik kompetentsiyani maqsadli til ko`nikmalari shaklida o`rganishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alter, G., & Ratheiser, U. (2019). A new model of literary competences and the revised CEFR descriptors. *ELT journal*,– 73(4).– P. 377–386.
2. Abdulrahman, N.C., & Ayyash, E.A.S.A. (2019). Linguistic competence, communicative competence and interactional competence. *Journal of Advances in Linguistics*,– 10(1).– P. 1600–1616.
3. Achilovna, T.N. (2023). Technique of Professional Training of Future English Language Teachers Through Development of Linguistic Competences. *British View*,– 8(4).